

**ДОТРИМАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ
НА ШЛЯХУ ПРИЄДНАННЯ УКРАЇНИ ДО ЄС:
ПРАВОРЕАЛІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ**

Вячеслав ВАСЕЦЬКИЙ

кандидат юридичних наук,

науковий співробітник,

відділ теорії держави і права

Інституту держави і права ім. В.М.Корецького НАН України

м. Київ, Україна

Намагання України приєднатися до спільноти Європейського Союзу має природний характер і є актуальною проблемою сьогодення. Це багатогранний процес, в якому правова наука відіграє одну з ключових ролей, серед яких не тільки напрацювання правових норм у результаті правотворчої діяльності з адаптації законодавства України до законодавства ЄС, а й діяльність в напрямі правореалізації, яка передбачає, зокрема реалізацію норм права, тобто втілення правових приписів у поведінці суб'єктів та їх практичній діяльності по здійсненню прав та виконанню юридичних обов'язків. Особливе місце у цьому процесі займають питання реалізації прав і свобод людини, зокрема, проблема відповідальності держави перед особою. На важливість розуміння правореалізаційних підходів у широкому розумінні цього поняття, яке включає не тільки суто реалізацію норм права, а й принципів права та відповідних стандартів звертає увагу Н. Оніщенко¹. У Великій українській юридичній енциклопедії визначення правореалізації поряд з найбільш поширеним і обґрунтованим у правовій доктрині розгляді правореалізації у контексті реалізації норм права, включає можливості реалізації принципів права як найбільш абстрактних і загальних настанов як важливої складової правового регулювання². Суттєвою обставиною також є врахування ціннісних факторів, ментальних аспектів розвитку суспільства у зв'язку з правовими реформами, що з необхідністю відбудуться у післявоєнній

¹ Оніщенко Н. (2025). Реалізація права в контексті його норм, принципів і стандартів: широкий і вузький підходи. *Альманах права. Феномен реалізації права в контексті сучасного наукового дискурсу*. Вип. 16. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. С. 17-23. DOI: 10.33663/2524-017X-2025-16-17-23.

² Бочаров Д. (2017). Правореалізація. *Велика українська юридична енциклопедія в 20-т. Т. 3. Загальна теорія права*. Харків: Право. С. 584-587. (952 с.)

Україні, та знаходження балансу між безпекою держави і забезпеченням прав і свобод людини³.

Вирішення зазначених актуальних проблем, що найбільш рельєфно постає саме в наш час активної взаємодії з європейськими партнерами, можна розглядати і як процес, і як кінцевий результат дотримання європейських цінностей законодавством України. У цьому контексті ці питання розглядаються в нашій роботі.

Фундаментальним міжнародно-правовим актом, який визначає основи ЄС є Договір про Європейський Союз, що містить положення про права, інституції та принципи функціонування ЄС. Цінності та основні принципи ЄС закріплені у ст. 2 цього Договору, де проголошено, що Союз засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини. Цінності є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де панує плюралізм, недискримінація, толерантність, правосуддя, солідарність та рівність жінок і чоловіків⁴.

Положення про права людини конкретизовано у ст. 6 Договору, де у п. 1 зазначається, що Союз визнає права, свободи та принципи, закладені в Хартії основоположних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 року зі змінами, внесеними у Страсбурзі 12 грудня 2007 року. Суттєвим є положення п. 2 і 3, у яких проголошено, що Союз приєднується до Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Основоположні права, що гарантуються Конвенцією і які впливають з конституційних традицій, спільних для держав-членів, є загальними принципами права Союзу.

Особливості Європейського союзу та його правової системи позначилися на доктринальних підходах до визначення природи ЄС та його права. Основні доктринальні принципи розроблені Судом ЄС. Це два доктринальні принципи:

1) Доктрина верховенства права ЄС над національним правом держав-членів.

2) Доктрина прямої дії права ЄС.

Позиція Суду Справедливості ЄС є однозначною: абсолютний пріоритет права ЄС над усіма без винятку національними нормами для забезпечення єдності та ефективності права ЄС. Однак лише в Естонії,

³ Васецький В. (2025). Захист прав та свобод людини як компонент правореалізації в романо-германській та англосаксонській правових сім'ях. *Правова держава. Щорічник наукових праць Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України*. Київ. Вип. 36. С. 195-203. DOI: 10.33663/0869-2491-2025-36-195-203.

⁴ Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. *Верховна Рада України*. Документ 994_b06. Редакція від 30.03.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text.

Ірландії та Нідерландах визнано абсолютний пріоритет права ЄС, у тому числі над конституцією. Конституційні суди інших країн встановлюють межі дії права ЄС. До цих меж більшість конституційних судів відносять, зокрема, права людини (право ЄС не може порушувати права людини, передбачені національною конституцією). Разом з цим, одним з основних завдань Суду Справедливості ЄС є забезпечення однакового застосування права ЄС національними судами⁵.

Доктрина прямої дії права ЄС передбачає, що прямо застосованими визнаються такі закони ЄС, що діють безпосередньо в правових системах держав-членів без спеціальної процедури впровадження. Доктрина прямої дії положень права Євросоюзу є також насамперед результатом практики Суду ЄС. Спираючись на телеологічний підхід до тлумачення права Євросоюзу, продиктований необхідністю забезпечення виконання цілей установчих договорів про ЄС, Суд ЄС зробив пряму дію одним із ключових елементів усього правопорядку Євросоюзу⁶.

Н. Пархоменко відносно основоположних засад, на яких засновано законодавство ЄС, зазначає, що ціннісні європейські засади виступають принципами або засадничими вимогами, які визначають спрямованість соціально-правового регулювання соціальних відносин. Принципи мають бути зафіксовані в конституції країн та забезпечені відповідним галузевим законодавством⁷.

Загальні принципи права стали незалежним і важливим джерелом права ЄС. Цінності, закріплені у Договорі про Європейський Союз, визначають ідеологічну і правову основу, на якій засновано ЄС. Згідно Договору загальні принципи і особливо цінності повинні бути джерелами права і впливати на створення і застосування інших нормативних актів ЄС⁸.

Система основних цінностей ЄС є розгалуженою та складноструктурованою. Н. Оніщенко виділяє такі: 1) концептуальні засади, основні досягнення ЄС, які необхідно зберігати та примножувати; 2) основні права і свободи – верховенство прав і свобод індивіда, неприпустимість зниження ступеня їх гарантій через недоліки

⁵ Право Європейського Союзу: підручник/за ред. Р.А.Петрова. (2019). Харків: Право. С. 63-70. (442 с.).

⁶ Європейське право: право Європейського союзу: підручник: у трьох кн. Кн. перша: Інституційне право Європейського союзу / за заг. ред. В. І. Муравйова. (2015). Київ: Ін Юре. С. 68. (312 с.).

⁷ Пархоменко Н. (2025). Ціннісні засади права та правотворчої діяльності в умовах воєнного стану. *Оптимізація правотворчої діяльності: теоретико-правові засади: монографія* / За заг. ред. Н.М. Пархоменко. Київ: Юрінком Інтер. С. 139. (512 с.).

⁸ Подковенко Т. (2024). Аксіологічні аспекти євроінтеграції. *Legal support of European integration: general legal and sectoral aspect*. Riga: Baltija Publishing. С. 373 – 390. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-424-5-18>.

чи прогалини; 3) солідарність – справедливий і рівномірний перерозподіл між країнами-членами в рамках ЄС; 4) принципи «чотирьох свобод»: свобода руху капіталів, свобода руху товарів, свобода руху послуг, свобода руху робочої сили; 5) визнання національної автентичності країн-учасниць; 6) принцип безпеки та правової безпеки; 7) демократія – гарантії балансу інтересів більшості й меншості, участі народу у управлінні публічними справами⁹.

Необхідність дотримуватися принципів, що прописані у Договорі про Європейський Союз всіма країнами, що об'єднуються у Союз, включаючи тих, які приєднуються до нього вже за існування Союзу, визначає правореалізаційний аспект права ЄС. Умови для нових членів Союзу ставляться у повну залежність від цінностей, що зазначені у ст. 2. Так, згідно ст. 49 Договору будь-яка європейська держава, яка поважає цінності, зазначені в статті 2, та віддана їх поширенню, може подати заявку на набуття членства у Союзі.

Україна прагне приєднатися до ЄС і обов'язковою умовою на цьому шляху є дотримання цінностей Союзу. Це проявилось вже при підписанні Угоди про асоціацію з ЄС, яка була ратифікована Законом України № 1678-VII від 16.09.2014¹⁰.

Повномасштабна агресія РФ проти України стала безпосереднім стимулом для приєднання України до ЄС. Вже 28 лютого 2022 року, на п'ятий день повномасштабного вторгнення росії, Україна подала заявку на членство в ЄС. 17 червня Європейська Комісія рекомендувала Європейській Раді надати Україні статус країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу. А вже 23 червня Україна отримала такий статус.

З моменту отримання статусу країни-кандидата перед Україною постало важливе і тривале завдання адаптування національного законодавства до права ЄС. Про величезний обсяг змін та напрацювань законодавчих актів свідчать дані Звіту про стан адаптації українського законодавства до права ЄС. У 2023 р. було виявлено близько 3 тис. актів права ЄС, які підлягають подальшій повній та/або частковій імплементації¹¹. Відповідно до методології розширення ЄС

⁹ Оніщенко Н. (2010). Правова система Європейського Союзу в контексті концепцій та вимірів науки порівняльного правознавства. *Європейське право та порівняльне правознавство*. 36. статей / за ред. Ю.С. Шемшученка, І.С. Гриценка, О.В. Кресіна. Київ-Шамборі: Логос. С. 89 – 104.

¹⁰ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. *Верховна Рада України*. Документ 984_011. Редакція від 14.10.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

¹¹ Звіт за результатами проведення первинної оцінки стану імплементації актів права Європейського Союзу (acquis ЄС). URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcapjpcglclefindmkaj/https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-UA.pdf>.

переговорний Кластер «Фундаментальні сфери» відкривається першим і закривається останнім. Він включає Розділ 23 (Правосуддя та фундаментальні права), в якому передбачено реформу судової системи, боротьбу з корупцією та захист прав людини¹².

Ефективність забезпечення та захисту прав людини залежить від механізмів їх реалізації на інституційному рівні. Із самого початку свого існування Європейські співтовариства започаткували тісні стосунки з Радою Європи. Серед документів, ухвалених Радою Європи, найбільше значення має Європейська конвенція з прав людини. Вона встановлює стандарти поведінки держав-учасниць у сфері захисту прав і основних свобод людини. Приєднання ЄС до Конвенції пов'язане з рішенням Суду ЄС, який зазначив, що будь-які заходи, ухвалені в межах ЄС, не будуть дійсними, якщо вони суперечать Конвенції. Це стосується, зокрема, забезпеченню прав людини у державах-членах, чому сприяє Європейський суд з прав людини, чії рішення є обов'язковими для виконання у державах-учасниках Європейської конвенції¹³.

Україна приєдналася до Конвенції у 1995 р. та ратифікувала її у 1997 р. Тим самим Україна зобов'язалася закріпити у своєму національному законодавстві основні положення Конвенції. Вимоги Конвенції ставлять державу перед необхідністю утримуватися від будь-яких дій, які могли б призвести до порушення прав і свобод людини. Оскільки ЄС приєдналася до Європейської конвенції з прав людини, а її положення за рішенням Суду ЄС повинні виконуватися, для України важливе значення має приєднання у повному обсязі до всіх угод Конвенції. Потребує також необхідність усунення недоліків щодо нормативно-правового забезпечення прав і свобод людини та практики їх застосування.

Підсумовуючи, зазначимо, що обов'язковою умовою на шляху приєднання до Європейського Союзу нових членів, до яких відноситься і Україна, є дотримання цінностей, що зазначені у ст. 2. Договору про Європейський Союз, де проголошено, що Союз засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини. Правореалізаційний аспект у його розширеному розумінні полягає, зокрема, у тому, що всі країни, що об'єднуються у Європейський Союз, включаючи тих, що приєднуються до нього, повинні дотримуватися цінностей, прописаних у Договорі, які визначають ідеологічну і правову основу заснування ЄС.

¹² Словник перемовин про вступ до ЄС. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/integration/slovnyk-peremovyn-pro-vstup-do-yes/#::~text>.

¹³ Європейське право: право Європейського союзу: підручник: у трьох кн. Кн. перша: Інституційне право Європейського союзу / за заг. ред. В. І. Муравйова. (2015). Київ: Ін Юре. С. 291-294. (312 с.)